דהוא מיית ברישא ואין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב למימרא דהוא מיית ברישא והא הוה עוברא ופרכס תלתא פרכוסי אמר מר בר רב אשי [א]מידי דהוה אזנב הלטאה שמפרכסת מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא אמר לומר [א]שממעט בחלק בכורה ודוקא בן יום אחד [ב]אבל עובר לא מאי טעמא [1]וילדו לו אמר רחמנא דאמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא [ג]בן שנולד לאחר מיתת אביו אינו ממעט בחלק בכורה מאי טעמא וילדו לו אמר רחמנא והא ליכא בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו הכי אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא [ד]בכור שנולד לאחר מיתת אביו אינו נוטל פי שנים מאי טעמא [2]יכיר אמר רחמנא והא ליתא דיכיר והלכתא ככל הני לישני דאמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן המזכה לעובר לא קנה ואם תאמר משנתינו [ה]הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו [ו]אמר ליה שמואל לרב חנא בגדתאה פוק אייתי לי בי עשרה ואימר לך באפייהו המזכה לעובר קנה והלכתא המזכה לעובר לא קנה ההוא דאמר לדביתהו נכסי לבני דיהוו לי מינך אתא בריה קשישא אמר ליה ההוא גברא מאי תיהוי עליה אמר ליה זיל קני כחד מברא [ז]הנך ודאי לא קנו דאכתי ליתנהו האי אית חולק לטליא במקום בניא או לית ליה חולק לטליא במקום בניא רבי אבין ורבי מיישא ורבי ירמיה דאמרי אית חולק לטליא במקום בניא רבי אבהו ורבי חנינא בר פפי ורבי יצחק נפחא דאמרי לית חולק לטליא במקום בניא אמר ליה רבי אבהו לרבי ירמיה [ח]הלכתא כוותן או הלכתא כותייכו אמר ליה פשיטא דהלכתא כוותן דקשישנא מינייכו ולאו הלכתא כוותייכו דדרדקי אתון אמר ליה מידי בקשישותא תליא מילתא בטעמא תליא מילתא וטעמא מאי [ט]זיל לגביה דרבי אבין דאסברתה ניהליה

וכרכיש

דהוא מיית ברישא. והיינו טעמא כדאמר בפ"ק דערכין (דף ז.) דאיידי דזוטרא חיותיה עיילא ליה טיפתא דמלאך המות ומתתכא ליה לסימנין והא דאמר בפרק בהמה המקשה (חולין דף עד.) השוחט הבהמה ומצא בה בן תשעה חי כו' היינו דוקא כששחטה או הרגה שאז היא מתה תחלה כדאמרי' בפ"ק דערכין [ט](דף ז. ושם) והא דאמר [א] בהשוחט (חולין דף לח.) דמתה אמו והדר ילדתה היינו מתה על ידי אדם אי נמי על ידי מלאך המות וכגון שנעקר הולד לצאת דאז אין הולד מת כדמשמע בפ"ק דערכין (דף ז. ושם) וא"ת כיון דבהריגה או נעקר לצאת היא מייתא ברישא ולא הולד א"כ אמאי נקט בן יום אחד עובר נמי נוחל ומנחיל וי"ל דבן יום אחד פסיקא ליה אבל בעובר לא פסיקא ליה למיתני נוחל ומנחיל: **ופרכס** תלתא פרכוסי. ואית דגרס עד תלתא פרסי פירוש מהלך שלש פרסאות: **בכור** שנולד אחר מיתת האב אין נוטל בחלק בכורה מאי טעמא יכיר בעינן. קשה לר"י דאמאי לא מפיק ליה מוילדו לו דלעיל דבפ' יש בכור (בכורות דף מז: ושם ד"ה וילדו) דריש ליה נמי גבי בכור דדריש מיניה בכור שיצא דרך דופן אין נוטל בחלק בכורה ויש לומר אי לא דידעינן בכור מקרא אחרינא לא הוה מוקי האי קרא בפשוט אלא בבכור וכן בפ' יש נוחלין (לעיל דף קכז.) דמפיק מוילדו לו בנים דטומטום אין ממעט בחלק בכורה ומוקיה הבן הבכור מפיק דבכור טומטום אין נוטל פי שנים התם נמי אי לאו דידעינן בכור מקרא אחרינא לא הוה מוקמי קרא דוילדו לו בנים בפשוט אלא בבכור והשתא אתי שפיר דלא תקשי אמאי לא נימא דיוצא דופן אינו ממעט בחלק בכורה מוילדו לו כדממעטינן בבכורות מיניה דאין בכור יוצא דופן נוטל פי שנים אלא ודאי כל כמה דליכא תרי קראי לא מוקמי אלא אבכור ולא אפשוט: **והלכתא** המזכה לעובר לא קנה. פירש ריב"ם דבירושה הבאה מאליה יכול להיות דהלכה כר' יוסי דאמרינן בפרק אלמנה (יבמות דף סז. ושם ד"ה אוכלין) דהודו לו חכמים לרבי יוסי דמסתבר טעמיה אף על פי שלא חזרו בהם נראה דהלכתא כוותיה כיון דמסתבר טעמיה:

רב

להנחיל ממונו לאחיו מן האב. ולא בהדיא תנן לה אלא מדוקיי' דהך דתנן לקמן (דף קנח:) נפל הבית עליו ועל אמו כו' דמשמע דאם מת קודם אמו אין יורשי הבן יורשין ממון האם ובי"ש נוחלין) נמי דייקינן לה ממתני' דהאשה את בנה והאשה את בעלה מה האשה את בעלה אין הבעל יורש את אשתו בקבר אף האשה את בנה אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב. אבל אילו מתה אם תחלה ואחר כך מת עובר היה מנחיל לאחין מן האב דלעולם אימא לך דעובר יורש: **ופרכס.** העובר אחר יציאת נפשה: ומשני **מידי דהוה אזנב הלטאה.** שמפרכסת אחר שחתכוה מן הלטאה ואין בה חיות: **מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא אמר.** לעולם אימא לך זימנין דהיא מייתא ברישא ואחר כך עובר ומנחיל העובר לאחין מן האב דעובר יורש הוא ואע"ג דתריך הכא לעיל [ע"א] שאני התם דמעיקרא דפויי מרפייא בידייהו ואתא למימר דעובר אינו יורש שיטת גמרא הוא זה אזיל הכא וקא מדחי ליה ואזיל הכא וקא מדחי ליה ולעולם הך משנה דבן יום אחד נוחל ומנחיל) לאו למעוטי עובר מדין ירושה אלא למעוטי דאינו ממעט בחלק בכורה וכדמפרש ואזיל שבא לומר דבן יום אחד ממעט בחלק בכורה כגון יעקב שמת והניח שני בנים ראובן ושמעון והניח שנים עשר מנה ראוי הבכור ליטול פי שנים כאחד מן אחיו ויטול ראובן שמנה מנים ושמעון ארבעה מנים נולד לוי בחיי יעקב ומת יעקב בו ביום אחרי לידת לוי נמצא נוטל ראובן ששה ושמעון שלשה ולוי שלשה ומת לוי בו ביום אחרי מיתת אביו דהוה ליה בן יום אחד ומנחיל לאחיו שלשה מנים הראוין לו ובאלו לא יטול ראובן חלק בכורה כנגד שמעון שהרי מכח אחיו לוי הוא יורש נמצא ראובן נוטל שבעה מנין וחצי ושמעון ד' מנין וחצי נמצא שמיעטו לידת לוי לראובן חצי מנה מחלק בכורתו. ודוקא בן יום אחד אבל אם היה לוי עובר כשמת אביו יעקב ואח"כ נולד לוי אינו ממעט בחלק בכורה אלא בחלק פשיטות כיצד מת אביו נוטל ראובן מן השנים עשר מנים ארבעה מנים בחלק בכורה כאילו אין העובר בעולם שהרי לא הניח יעקב בנים ילודים אלא ראובן ושמעון ושמנה מנים הנותרים יחלקו בין שלשתן ראובן ושמעון ולוי כל אחד יטול שלש מנים חסר שליש וגם אם יחזור וימות לוי יטול אחיו בחלקו נמצא ראובן נוטל ארבעה מנים של חלק בכורה ושלשה מנים חסר שליש חלק פשיטותו ומחצית של חלק לוי דהיינו מנה ושליש סך הכל ח' מנין ואם היו עשרה אחין יחלקו חלק לוי לעשרה חלקים וחלק בכורה לא יזוז מקדמותו: **וילדו לו בעינן.** כשנולדו לאב בחייו אמר רחמנא לתת לו פי שנים (דברים כא) חלק בכורה על אחיו שכם אחד אבל עובר הנולד לאחר מיתתו של אב לא קרינא ביה וילדו לו ולגבי חלק בכורה כמאן דליתא דמי ויטול הבכור חלק בכור גדול לפי חשבון אותן אחין הנולדים בחיי אביו: **בכור הנולד לאחר מיתת האב.** כגון ילדה תאומים או היו ליעקב נשים הרבה ונולד ראובן אחר מיתתו מלאה ויוסף מרחל: **יכיר בעינן.** וכיון דנולד בחייו אפילו לא ראהו אביו ולא הכירו מימיו הואיל וראוי להיכרא אין היכרא מעכבת בו כדר' זירא דכל הראוי לבילה כו' (לעיל דף פא:). בפר"ח: **וא"ת משנתינו.** דאיתיביה רב נחמן לרב הונא דלעיל (קמא:) האומר אם ילדה אשתי כו': **קרובה אצל בנו.** וגמר ומקנה בכל לבו אבל לעובר אחר לא קנה: **בגדתאה.** דמן בגדד עיר שנולד בה וכתבי רב שרירא היא נזכרת: **בי עשרה.** לפרסומי למילתא: **והלכתא המזכה לעובר לא קנה.** כרבי יוחנן וכגון שאינו בנו אבל המזכה לעובר שבמעי אשתו קנה דדעתו של אדם קרובה אצל בנו: **נכסי לברי דיהוי ליך מינאי.** ולא היתה אשתו מעוברת הלכך לא קנה כדלקמן דכה"ג לא אמרינן דעתו של אדם קרובה אצל בנו אלא היכא דמזכה לעובר שנתעברה אשתו כבר ושוב מצאתי כן בפר"ח: **בריה קשישא.** מאשתו ראשונה: **יקנה כחד ברא כו'.** יקנה כאחד מן הבנים העתידים להולד מאשה זו: **אית חולק לטליא במקום בניא.** דאף על גב דבניא לא קנו בכח מתנה זו אפילו חלק אחד דהא ליתנהו אפילו עובר דנימא דעתו של אדם קרובה אצל בנו ולא יקנו אלא בתורת ירושה במיתת אביהם אפ"ה בריה טליא קנה בכח מתנה זו חלק אחד מלבד חלקו שירש עם אחיו: אית חולק לטליא כנגד אחד מהן אילו קני דה"ק ויקנה כחד מברא דיהוי לה מינאי ואף על פי שלא יקנו רואין כמה בנים יהיו לה אם הן שלשה בנים מלבד הקשיש חולקין בארבעה חלקים ויטול זה חלק אחד מהן וחוזרין וחולקים שלשה חלקים הנותרים לארבעה ויטול כל אחד חלק אחד בתורת ירושה: **טליא.** תינוק גדול כדאמר בפרק המוכר את הספינה (לעיל דף עג:) דאמר [א]רב נחמן נחירנא כי הוו מטיילין טליא וטליתא כבר שב סרי בשוקא ולא הוו מטלו: **במקום בניא.** כשיירשו הבנים את אביהן אית חולק לטליא עמהם לבד ירושתו כדפרישית: **לית חולק לטליא.** אלא חלק ירושה בלבד כדמפרש לקמיה [קמג.] דקני כחמור הוא דקאמר ליה קני כאחד מן הבנים שיהיו לי וכי היכי דאינהו לא קנו שהרי לא היו עדיין אפילו עובר בשעת מתנה איהו נמי לא קנה שנתלית מתנתו במתנת הבנים:

וכרכיש

עין משפט נר מצוה

יח א ב ג מיי' פ"ב מהל' נחלות הלכה ה סמג עשין לו טוש"ע חו"מ סי' רעו סעיף ה [וברב אלפס דמכילתין פ"ט דף ריח:]:

יט ד מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג [וברב אלפס שם]:

כ ה מיי' פכ"ב מהלכות מכירה הלכה י ופ"ט מהל' זכיה הלכה ה סמג עשין פב טור ש"ע חו"מ סי' רי סעיף א ופי' רנג סעיף כו:

כא ו מיי' פכ"ב מהל' מכירה הל' י סמג שם טור וש"ע חו"מ סי' רי סעיף א:

◆

רבינו גרשום

והא הוה עוברא. דמתה אמו ואח"כ פרכס העובר ג' פרכוסי אלמא דבתר הכי חיי: [מידי דהוה]. שרוצה חיותו לזנב הלטאה שמחותכת ומפרכסת והדוא חיותו אינו חיות: מר בריה דרב יוסף משמיה דרבי' אמר. הא דקתני מתני' תינוק יום אחד נוחל ומנחיל הכי מפרש לה לומר שממעט בחלק בכורה. שאם היו ט' אחין וזה התינוק נחלק הנכסים בי"א חלקים ונוטל הבכור פי שנים דאי ליתא להאי לא היו מחלקין אלא לי' חלקים ונוטל הבכור ב' חלקים ואם מת האי תינוק יחלקו חלקו בשוה ביניהן: אבל עובר אינו ממעט. שלא היה כלום ולעולם המזכה לעובר קנה: מאי טעמא. אינו ממעט: וילדו לו בנים. בחייו ממעטי: בכור הנולד לאחר מיתת האב. כגון שילדה תאומים וניכר הבכור שיצא תחלה: כהני תלת לישני דרבא. חדא לומר שממעט בחלק בכורה והני תרתי: ואם תאמר משנתינו. האמר אם ילדה אשתו זכר יטול מנה ילדה נקבה נוטל מאתים דמשמע המזכה לעובר קנה. משנתינו היינו טעמא הואיל ואדם קרוב אצל בנו: אייתי לי עשרה. כדי לפרסומי מילתא דידיה: אמר ליה זיל קני כחד מינייהו. כשנולדו וירשו את אביהן ויחלקו את ירושתן אי האי נסיב טפי אי לאו ולדברי הכל המזכה לעובר לא קנה: ר' אבין ורבי מיאשה ורבי ירמיה אמרו אית חלק לטליא. לבחור זה במקום בניא דיהוי ליה כלומר מעכשיו זיכה לו חלק אחד מנכסיו כאחד מן הבנים שיהיו לו ויחלקו המותר ויטול גם הוא חלקו עמהן ומתחלה יטול אחד קודם חלוקה שאם יהיו לו הבנים ג' לבד כטליא יטול הוא או רובע הנחלה תחלה ומן המותר יטול כאחד מהם: ר' אבהו ור' יצחק נפחא ור' חנינא לית חולק טפי לטליא. האי בר קשישא לית ליה שום חלק טפי במקום בניא אלא יטול כאחד מהן ולא שום חלק יותר: אמר ליה. ר' ירמיה: פשיטא דהל' כוותן דאנן קשישן מנייכו. אלא מאי קא סברת דהלכתא כוותיכו לא דרדקי אתון: מידי בקשישא תליא מילתא בטעמא תליא מילתא. וטעמא דילן מסתבר טפי. ואי"ל ר' ירמיה ואימא לי טעמא מאי לית חלק לטליא. אמר ליה ר' אבהו זיל לגבי דר' אבין כו':

א) הכבר נ"ע דמאי חוי נחלה דקאמר. ואולי צ"ל חלק אחד כנחלה תחלה וכו'.

מסורת הש"ס

א) [ערכין ז. נדה מד: חולין כח.], ב) [לעיל קלט.], ג) יבמות סז: כתובות ז. [ומנחות נג.], ד) [לעיל סב.], ה) [נדה מד.], ו) [לעיל קיד.], ז) [נדה מד.], ח) [נ"ל ר' יוחנן], ט) [ע"ש תוס' שכתבו תוס' נדה מד. ד"ה איהו ע"ש].

◆

תורה אור השלם

1 כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה:
דברים כא טו

2 כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ כִּי הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה:
דברים כא יז

◆

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דהוא וכו' והא דאמר בפרק השוחט דמתה אמו:

◆

מוסף רש"י

והא הוה עוברא ופרכס. עובר שבמעי אמו אחר מיתתה תלתא פרכוסי, אלמא היא מייתה ברישא (נדה מד.). אזנב הלטאה. אם תחתכן אותה מפרכסת שמתיכה ואעפ"י שאין בה חיות (ערכין ז:). שהרי זנב הלטאה חותך אותה לגמרי והיא מפרכסת, מיתון הזנב מפרכס (חולין כא.). בגדתאה. בעל אגדה, ל"א שם מקום שהוא בבבל שמו בגדד (יבמות סז.) עיר שבבבל ושמה בגדת, נפסק סדרו של שרירא גאון היא נזכרת (כתובות ז:). בי עשרה. לפרסם את הדבר (יבמות סז.). המזכה. מתנה על ידי אחר, לעובר. שבמעי אמו, קנה (כתובות ז:). דאסברתה ניהליה. פירשתי לו טעמא (נדה מו.).